

Василь ДЕМ'ЯНИШИН

доктор економічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, v.g.demianyshyn@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2140-1925

Зоряна ЛОБОДИНА

доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, zoryanatyuk@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-8536-1440

Володимир ГОРИН

доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, v.horun@wuni.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-6048-8330

Василь ДЕМ'ЯНИШИН

аспірант, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, v.v.demianyshyn@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7485-0177

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ

Вступ. Дослідження проблем формування і використання державних фінансових ресурсів, фінансової безпеки суб'єктів господарювання державного сектору в умовах реформування управління публічними фінансами має велике значення для фінансової науки і практики. Наукова цінність таких досліджень залежить від умілого використання методологічних підходів і впливає на якість зроблених висновків, запропонованих теоретичних і практичних рекомендацій. Сьогодні фінансова наука використовує низку методологічних підходів, які дають змогу глибоко пізнати зміст фінансових явищ і процесів. Однак виникає необхідність поглибленого аналізу цих підходів, взаємозв'язків між ними, наявності відповідних інструментів і методів їх використання для глибини наукових пошуків.

Мета – обґрунтувати теоретичні та практичні засади методологічних підходів до дослідження державних фінансових ресурсів і фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах реформування управління публічними фінансами, а також ефективність їх використання у фінансових наукових дослідженнях.

Методи. У роботі використано діалектичний, герменевтичний, системний, холістичний, проектно-орієнтований, процесний, кібернетичний, інформаційний, синерге-

тичний, інституційний, структурний, історичний, функціональний, структурно-функціональний, соціокультурний, поведінковий підходи. Результати дослідження отримано на основі застосування методів узагальнення, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, порівняння, сходження від конкретного до абстрактного і від абстрактного до конкретного, оцінювання, опису, передбачення й інших.

Результати. Розглянуто зміст і складові методології сучасної фінансової науки. Розкрито взаємозв'язок методологічних підходів і методів у фінансових наукових дослідженнях. Акцентовано увагу на місце державних фінансових ресурсів і фінансової безпеки суб'єктів господарювання державного сектору серед фінансових категорій і понять державних фінансів з використанням основних законів діалектики – закону переходу кількості в якість та закону єдності і боротьби протилежностей. З'ясовано підходи до визначення фінансових ресурсів у процесі кругообороту капіталу відповідно до діалектичного закону заперечення заперечення. Проаналізовано взаємозв'язок управління фінансовою безпекою, фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання державного сектору з бюджетним процесом у використанні структурно-функціонального підходу. Охарактеризовано інші методичні підходи у дослідженні державних фінансових ресурсів і фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах реформування управління публічними фінансами.

Висновки. Обґрунтовано пропозиції щодо використання методологічних підходів до дослідження державних фінансових ресурсів і фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах реформування управління публічними фінансами. У подальших наукових дослідженнях необхідно приділити особливу увагу використанню у наукових дослідженнях розглянутих методологічних підходів, які дадуть змогу поглибити теоретичні і практичні засади об'єктів досліджень.

Ключові слова: державні фінанси, державний сектор, публічні фінанси, фінансові ресурси, суб'єкти господарювання, методологічні підходи, діалектичний підхід, структурно-функціональний підхід, синергетичний підхід.

Рис.: 4, бібл.: 13.

Vasyl DEMIANYSHYN

Dr. Sc. (Economics), Prof., Honoured worker of education of Ukraine, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, v.g.demianyshyn@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2140-1925

Zoriana LOBODINA

Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, zoryanamyk@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-8536-1440

Volodymyr HORYN

Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, v.horyn@wunu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-6048-8330

Vasyl DEMIANYSHYN

Postgraduate student, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, v.v.demianyshyn@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7485-0177

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE RESEARCH OF STATE FINANCIAL RESOURCES AND THE FINANCIAL SECURITY OF BUSINESS ENTITIES IN THE CONDITIONS OF PUBLIC FINANCES MANAGEMENT REFORM

Introduction. The study of the problems of formation and use of state financial resources, financial security of public sector economic entities in the conditions of reforming the management of public finances is of great importance for financial science and practice. The scientific value of such research depends on the skillful use of methodological approaches and is reflected in the quality of the conclusions drawn and the proposed theoretical and practical recommendations. Today financial science uses a number of methodological approaches that make it possible to deeply understand the meaning of financial phenomena and processes. However, there is a need for an in-depth analysis of these approaches, the relationships between them, the availability of appropriate tools and methods of their use for the depth of scientific research.

The purpose of the article is to substantiate the theoretical and practical foundations of methodological approaches to the study of state financial resources and financial security of economic entities in the context of reforming public finance management, as well as the effectiveness of their use in financial scientific research.

Methods. The work uses dialectical, hermeneutic, systemic, holistic, project-oriented, process, cybernetic, informational, synergistic, institutional, structural, historical, functional, structural-functional, sociocultural, behavioral approaches. The results of the research were obtained through the use of methods of generalization, analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, descent from the concrete to the abstract and from the abstract to the concrete, evaluation, description, prediction, and others.

Results. The content and components of the methodology of modern financial science are considered. The relationship between methodological approaches and methods in financial scientific research is revealed. Emphasis is placed on the place of state financial resources and financial security of public sector economic entities among financial categories and concepts of state finance using the main laws of dialectics – the law of transition of quantity into quality and the law of unity and struggle of opposites. Approaches to the determination of financial resources in the process of capital circulation in accordance with the dialectical law of negation of negation are clarified. The relationship between the management of financial security, financial resources of public sector economic entities and the budget process using the structural-functional approach is analyzed. Other methodological approaches in the study of state financial resources and financial security of economic entities in the conditions of public finance management reform are characterized.

Conclusions. Proposals regarding the use of methodological approaches to the study of state financial resources and financial security of economic entities in the conditions of public finance management reform are substantiated. In further scientific research, special attention will be paid to the use of the considered methodological approaches in scientific research, which will make it possible to deepen the theoretical and practical foundations of the objects of research.

Keywords: public finance, public sector, public finance, financial resources, business entities, methodological approaches, dialectical approach, structural-functional approach, synergistic approach.

JEL Classification: G28, H10, H11.

Постановка проблеми. Сучасна фінансова наука досліджує багато фінансових явищ і процесів, серед яких чинне місце займають проблеми державних фінансових ресурсів, фінансової безпеки суб'єктів господарювання державного сектору. Актуальність цих проблем пов'язана, з одного боку, з необхідністю реформування системи управління публічними фінансами, а з іншого – внутрішніми та зовнішніми викликами і загрозами, обумовленими руйнуванням економічного потенціалу країни й економічних зв'язків в умовах війни. З метою виходу із такої ситуації доцільно взяти всіх заходів для подолання викликів і загроз, поглибити наукові дослідження із використанням сучасного наукового інструментарію.

Серед такого інструментарію найважливіше місце займають методологічні підходи до дослідження фінансових проблем, які можна використовувати в процесі наукового аналізу, методів, інструментів і важелів управління державними фінансовими ресурсами, фінансовою безпекою суб'єктів господарювання державного сектору в умовах реформування управління публічними фінансами. Такі підходи дають змогу підвищити якість наукових розробок, посилити теоретичне обґрунтування і практичну цінність отриманих наукових результатів.

Сучасна практика свідчить про те, що в окремих наукових дослідженнях методологічні принципи використовують не ефективно, недосконало. Це є однією із причин дестабілізації системи публічних фінансів, нестабільності фіскального простору країни, невідповідності фінансової теорії фінансовій практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, практичні, правові засади методологічних підходів до дослідження державних фінансових ресурсів та фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах реформування управління публіч-

ними фінансами розглянуто у наукових працях вітчизняних вчених, зокрема таких, як: О. Амосов [1], В. Бакуменко [12], С. Гусарев [2], С. Джерелейко [3], Я. Дропа [4], В. Коваленко [5], А. Краснійчук [12], М. Крупка [6], Г. Кучер [7], О. Лиса [8], В. Лопатовський [3], О. Підхомний [9], О. Рожко [10], Л. Рябушка [11], Ю. Сурмін [12], Б. Сюркало [11], О. Тихомиров [2], А. Хомутенко [13], В. Шпильовий [3], Л. Яструбецька [6] та ін. У їхніх працях розкриті основні концептуальні питання сутності фінансових ресурсів, фінансової безпеки, організації управління основними складовими публічної фінансової системи. Науковці розробили напрями вирішення окремих питань стосовно методології фінансових наукових досліджень. Однак наукові й практичні аспекти цієї методології, особливо в галузі реформування системи управління публічними фінансами в Україні, фінансової безпеки суб'єктів господарювання з урахуванням сучасних внутрішніх, зовнішніх, об'єктивних, суб'єктивних чинників і загроз в економічних дослідженнях комплексно не розкриті. Цим обумовлені вибір теми статті, її актуальність та необхідність дослідження.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних і практичних засад методологічних підходів до дослідження державних фінансових ресурсів і фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах реформування управління публічними фінансами, а також ефективності їх використання у фінансових наукових дослідженнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під методологією будь-якої науки розуміють цілісну систему пізнання і практики. Так, зокрема, С. Гусарев та О. Тихомиров стверджують, що методологія – "... це система принципів, правил, прийомів, способів і засобів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про систему" [2, с. 63].

Методологією фінансової науки, яка містить вчення про управління публічними фінансами, фінансовими ресурсами та фінансовою безпекою, вважаємо цілісну систему принципів і способів побудови, організації та здійснення теоретично-пізнавальної фінансової діяльності у сфері дослідження різних аспектів фінансової дійсності, а також вчення про таку систему.

Методологія сучасної фінансової науки та її складових є дуже складним і багатоплановим пізнавальним явищем, яке охоплює:

- актуальні проблеми структури наукових знань у сфері функціонування фінансів;
- закони та закономірності виникнення, розвитку, функціонування і змін наукових фінансових теорій;
- понятійний апарат фінансової науки та усіх її складових;
- склад і структуру наукових методів фінансової науки;
- аналіз специфічної мови фінансової науки.

Дослідження методології фінансової науки дає можливість зробити висновки, що вона з'явилася і розвивалася разом із появою та розвитком фінансових відносин у суспільстві. Методологія є особливим загальнонауковим феноменом, який внутрішньо властивий фінансам загалом і кожній його складовій, зокрема управлінню публічними фінансами, державним фінансовим ресурсам, фінансовій безпеці суб'єктів господарювання. Ядром методології фінансової науки є єдність і взаємозв'язок діалектики, гнесеології, логіки, кожна з яких має відповідне методологічне навантаження.

У структурному відношенні методологія фінансової науки охоплює багато рівнів, зокрема світоглядний, загальнонауковий, конкретно-науковий, спеціально-науковий, рівень дослідницьких процедур і методик. Між цими рівнями методології існує тісний

зв'язок, взаємозалежність, взаємна підпорядкованість і взаємне проникнення.

Фінансова теорія, яку використовують у дослідженнях, стає науковим методом. Вона пояснює фінансові явища і процеси, виявляючи при цьому їхні властивості, є доказом і критерієм їхньої істини.

Потреба у пізнанні та розвитку методології фінансової науки пояснюється ускладненням і динамікою об'єкта дослідження, а також засобів пізнання. Виявлення нових і модернізація чинних наукових фінансових методів обумовлені потребою адекватного відображення всієї багатогранності фінансової реальності.

Серед наявних методів фінансової науки немає жодного такого, який не використовували б в інших сферах наукових знань. Одночасно застосування фінансовою наукою різноманітних підходів, способів, прийомів, процедур наукового дослідження, властивих іншим наукам супроводжується їхньою трансформацією з урахуванням специфіки фінансової дійсності.

Одне із найважливіших місць у методології фінансової науки займають її методологічні підходи. Вони є головним компонентом фінансової парадигми і вважаються сукупністю взаємопов'язаних і взаємозалежних наукових методів. Кожен із методологічних підходів містить взаємозалежні методи, серед яких один з них або кілька вважають головними, а інші – підпорядковані їм, вони мають допоміжний, другорядний характер.

Взаємозв'язок методологічних підходів і методів фінансових наукових досліджень подано на рис. 1.

Найважливішим методологічним підходом вважаємо діалектичний, оскільки діалектика є загальною методологією, що містить загальні закони розвитку природи, суспільства і мислення. Він дає можливість охопити увесь світ у його цілісності, встано-

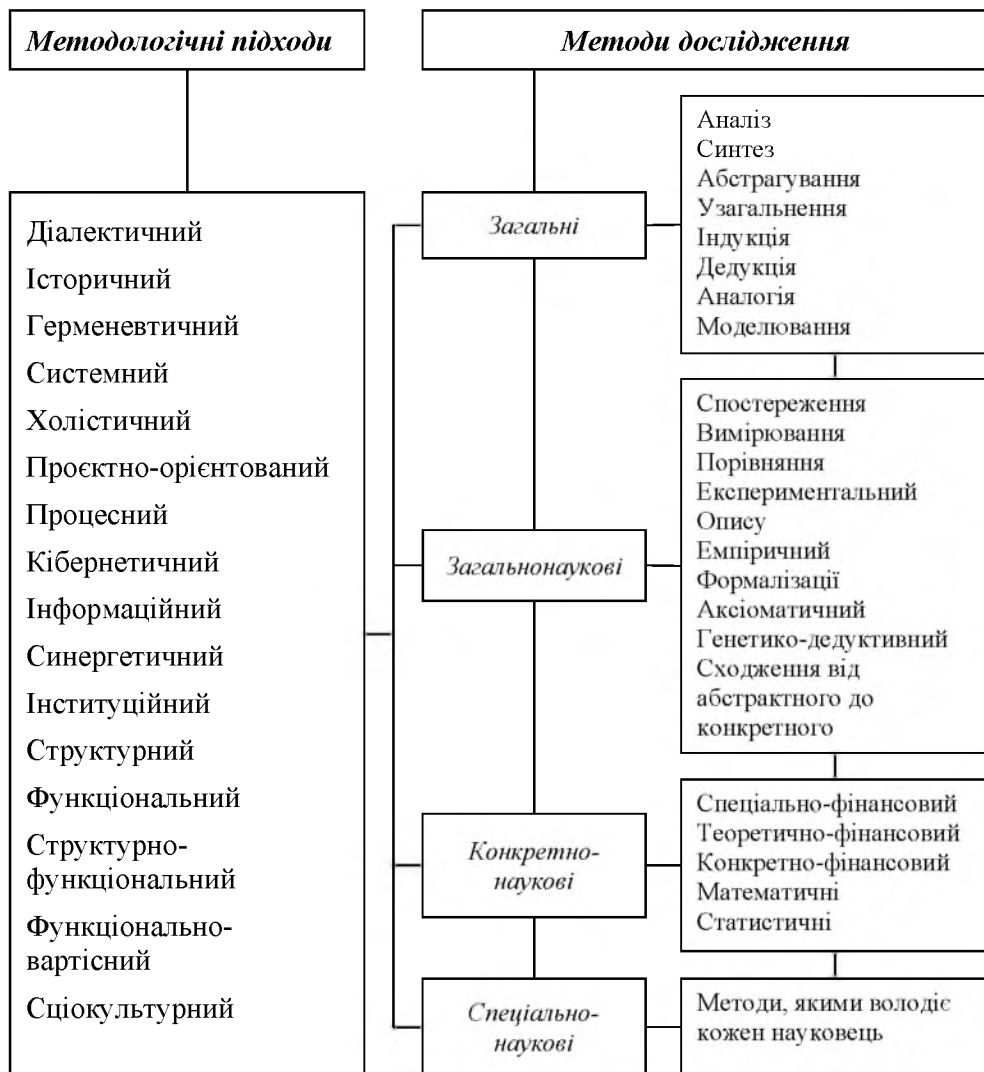

Рис. 1. Взаємозв'язок методологічних підходів і методів фінансових наукових досліджень*

* Побудовано на основі [2; 13].

вити граничні межі проблеми, яка підлягає дослідженню серед інших. Використовує закони і категорії діалектики, які дають змогу пояснити суть і зміст фінансових явищ і процесів. Застосування діалектичного підходу у з'ясуванні сутності державних фінансів, державних фінансових ресурсів і фінансової безпеки суб'єктів господарювання державного сектору відображено на рис. 2.

Використання законів діалектики, зокрема переходу кількості в якість та єдності і боротьби протилежностей дає можливість з'ясувати сутність державних фінансів, їхній зміст і форму, як вони пов'язані з державними фінансовими ресурсами і фінансовою безпекою.

На нашу думку, взаємозв'язок між кількісною та якісною сторонами державних

Рис. 2. Місце державних фінансових ресурсів і фінансової безпеки суб'єктів господарювання державного сектору серед фінансових категорій і понять державних фінансів*

*Побудовано авторами.

цільових фондів, що є змістом державних фінансів, виявляється у тому, що категорія якості характеризує потребу суспільства у грошових фондах відповідно до функцій

держави. Категорія кількості свідчить про реальний обсяг грошових фондів відповідно до фінансових можливостей держави. В ідеальному варіанті ці дві категорії мають

відображати одну й ту саму величину фондів. Однак в умовах обмеження фінансових ресурсів потреба суспільства у грошових фондах перевищує їх фактичний обсяг. За умови зростання темпів соціально-економічного розвитку суспільства кількісна сторона зростає і наближається до якісної. Поряд з цим якісна сторона не стоїть на місці, а зростає, відповідно, вимагає збільшення кількісної. Такий процес є безперервним і свідчить про постійний розвиток фінансових відносин і державних фінансів.

Взаємозв'язок між категоріями сутності і явища, змісту і форми виявляються у межах дії закону єдності і боротьби протилежностей.

Так, сутність державних фінансів обумовлена дією категорії якості і свідчить про те, що фінансові відносини мають бути організовані таким чином, щоб у процесі ідеального розподілу ВВП сформувалися такі обсяги державних фінансових ресурсів, які могли б максимально задовольнити потреби усіх суб'єктів фінансових відносин. Тобто сутність характеризує ідеальну величину грошових фондів і вказує, якими вони мають бути.

Категорія явища дає відповідь на питання – якими є ці фонди, тобто відповідає категорії кількості. Явище характеризує матеріальне вираження об'єктивних фінансових відносин у вигляді руху державних фінансових потоків (вхідних, вихідних, внутрісистемних) з метою формування і використання централізованих і децентралізованих грошових фондів держави.

Отже, сутність державних фінансів виявляється через їхнє явище, а явище є сутнісним, оскільки матеріалізує об'єктивні розподільчі відносини. Таким чином, ці дві категорії завжди перебувають у єдності і, водночас, є протилежними. Однак між цими категоріями завжди ведеться боротьба, яка характеризує розвиток фінансів у суспіль-

стві. Ця боротьба полягає у тому, що ідеальні об'єктивні розподільчі відносини ніколи не збігається із суб'єктивними діями держави у процесі їх матеріалізації. Тому ця боротьба спрямована на наближення категорії явища до сутності.

Категорія змісту відображає спрямування фінансових відносин і фінансових потоків у централізовані і децентралізовані фонди грошових коштів держави. Категорія форми свідчить, яким чином формують ці фонди. Тому формами державних фінансів є державні доходи, державні видатки, державні фінансові плани.

Державні грошові фонди у своїй сукупності складають державні фінансові ресурси, рух яких відображається за допомогою державних доходів, державних видатків у державних фінансових планах. Одночасно державні фінансові ресурси є найважливішим об'єктом фінансової безпеки, оскільки відображають фінансовий стан держави та суб'єктів господарювання. Зважаючи на це, саме діалектичний підхід, використання законів і категорій діалектики дають змогу пізнати сутність державних фінансів, фінансових ресурсів, фінансової безпеки та пояснити взаємозв'язок між ними.

Закон діалектики заперечення заперечення свідчить про напрям розвитку суспільства від нижчого рівня до вищого по спіралі, кожен виток якої є запереченням попереднього. Цей закон дає змогу пояснити походження фінансових ресурсів у процесі кругообороту капіталу. Кругооборот – це сукупність багатьох оборотів, причому кожний наступний оборот перебуває на вищій стадії, порівняно з попереднім. Загалом місце фінансових ресурсів у процесі кругообороту капіталу, відповідно до закону заперечення заперечення, подано на рис. 3.

Як видно з рис. 3, кожен оборот капіталу починається з грошової форми. Водночас гроші авансують у товар (у вигляді засобів

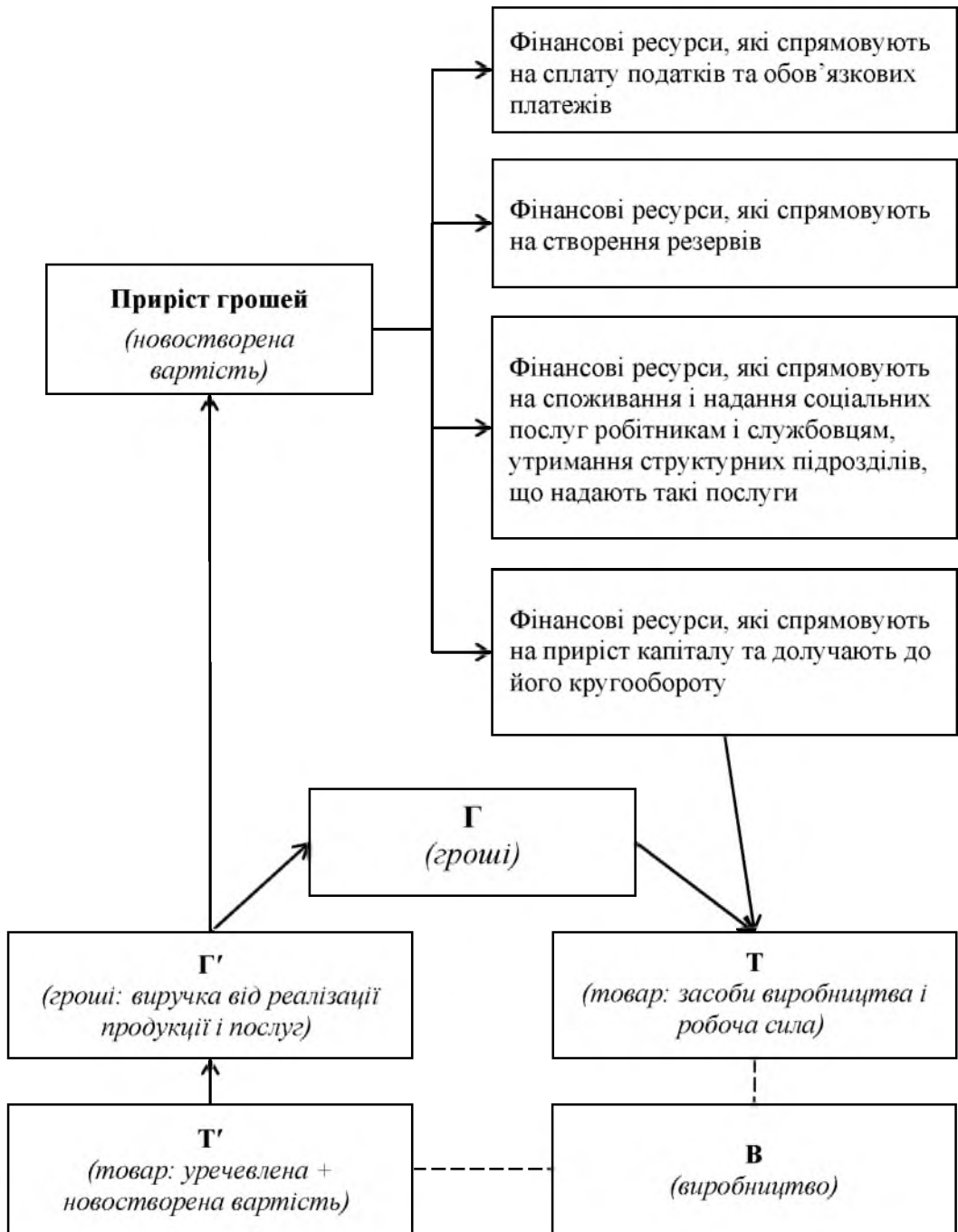

Рис. 3. Місце фінансових ресурсів у процесі кругообороту капіталу відповідно до закону заперечення заперечення*

* Побудовано авторами.

виробництва та робочої сили). Далі триває процес виробництва, в результаті якого отримують новий товар, вартість якого буде більшою від початкової вартості товару на суму заново створеної вартості. Вироблений товар реалізують і отримують гроші, сума яких перевищує обсяг коштів, авансованих на першій стадії, на величину доданої вартості, яка є грошовими нагромадженнями. Після цього додана вартість відокремлюється від авансованої вартості і підлягає розподілу на фонди: фонди, які спрямовують на сплату податків та обов'язкових платежів; фонди, які спрямовують на створення резервів; фонди, які спрямовують на споживання і надання соціальних послуг робітникам і службовцям, утримання структурних підрозділів, що надають такі послуги; фонди, які спрямовують на приріст капіталу та долучають до його кругообороту. Авансована вартість продовжує кругообіг. Внаслідок розподілу доданої вартості частину грошових фондів спрямовують на збільшення авансованої вартості, і вона продовжує кругообіг. Іншу частину використовують для створення грошових фондів і спрямовують для проведення витрат відповідно до їх цільового призначення.

Таким чином, використавши закон заперечення заперечення, можемо зробити висновки, що фінансові ресурси з'являються після розподілу доданої вартості і є результатом розподілу. Поза розподілом такі ресурси з'явитися не можуть. Одночасно завдяки розподілу фінансові ресурси беруть участь в інших стадіях кругообороту, сприяючи при цьому збільшенню авансованої вартості, зростанню обсягів споживання.

Крім цього, на кожній стадії обороту можуть виникати різні виклики, загрози і ризики, які негативно впливатимуть на стан фінансової безпеки. Так, на першій стадії виникають ризики невчасних поставок сировини і матеріалів, порушення об-

сягів, термінів, асортименту поставок, цін на сировину і матеріали тощо. На другій стадії можуть бути ризики технологічного характеру. У процесі реалізації продукції виникають суб'єктивні й об'єктивні ризики, пов'язані з покупцями продукції, транспортними організаціями, посередниками.

Господарючі суб'єкти державного сектору можуть відчувати й інші загрози, виклики і ризики об'єктивного та суб'єктивного характеру, пов'язані з відносинами з іншими суб'єктами, зокрема з фінансовою, банківською системою, страховими, пожежними, санітарно-епідеміологічними організаціями, криміналітетом тощо. Це вимагає постійної уваги з боку господарюючих суб'єктів з метою попередження чи мінімізації таких викликів, загроз і ризиків.

Наступним методологічним підходом є історичний. Він базується на з'ясуванні фінансових явищ і процесів, зокрема управління публічними фінансами, державними фінансовими ресурсами, фінансовою безпекою суб'єктів господарювання у процесі їхнього виникнення, розвитку, трансформації. Дуже часто цей підхід пов'язаний з етапами розвитку держави і дає можливість під час ухвалення управлінських рішень враховувати позитивний і негативний досвід, невикористані можливості, традиції народу, переваги і недоліки в соціально-економічному розвитку суспільства.

Важливе місце у методології посідає герменевтичний підхід. В його основі лежить базування фінансових пошуків на сукупності різноманітних принципів, способів і методів пояснення та відтворення фінансових текстів. Такі тексти можуть мати форму законодавчих, нормативних актів та інших правових документів, міститися у наукових монографіях, статтях та інших наукових працях.

Варто акцентувати увагу на порівняльному підході, який є серцевиною будь-якого

наукового дослідження. Він дає змогу виявити подібні, відмінні та суперечливі характерні ознаки, закономірності виникнення, розвитку, функціонування державних фінансів, державних фінансових ресурсів, фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Порівняльно-фінансовий підхід використовують для класифікації, систематизації фінансових явищ, процесів. За допомогою цього методу можна виявити загальне й особливе у фінансових явищах, відмінності, тенденції розвитку.

Методологія активно використовує системний підхід, особливо у фінансових дослідженнях. Він дає змогу розглядати усі фінансові явища і процеси як цілісні сукупності розмаїтих елементів, котрі взаємодіють між собою, аналізувати статистичні, структурні, динамічні складові й компоненти, їхні прояви, зв'язки, взаємодії, використовуючи при цьому методи аналізу і синтезу, структурного, функціонального, математичного аналізу. "Головними категоріями, які використовують у системному дослідженні, є: елемент, частина, ціле; внутрішнє – зовнішнє; аналіз – синтез; статика – динаміка; склад – структура; зв'язки – відносини; властивості тощо" [2, с. 76], вважають С. Гусарєв та О. Тихомиров.

Системний підхід передбачає застосування конкретних принципів дослідження складних об'єктів і способів управління ними об'єктами. Перелік таких принципів є динамічним і підлягає постійному уточненню. У цьому контексті О. Підхонний зауважує: "Відсутність чіткої методології системного аналізу призводить до того, що дослідники, розв'язуючи задачі нових типів, змушені діяти стереотипно, вдаючись до старих методичних засобів, розроблених для інших задач. Це не тільки призводить до поверхневого розуміння суті й особливостей системного методу, але й безпосередньо впливає на ефективність дослі-

джень сучасних фінансових проблем" [9, с. 56].

Логіка системного аналізу проблем фінансових ресурсів і фінансової безпеки передбачає використання специфічних понять і класифікацій. В економічній літературі запропоновано три типи систем: дискретний (корпускулярний), жорсткий і централізований. Перший і другий вважають крайніми, протилежними один одному. Системи першого типу містять подібні елементи, які не пов'язані між собою, а з'єднані завдяки спільним відношенням до навколишнього світу. Другий – навпаки. Централізований тип передбачає наявність однієї основної ланки, яка зв'язує інші. Проблема віднесення управління державною фінансовою системою є дискусійною. Аналіз особливостей цієї системи свідчить на користь централізованого типу.

А. Хомутенко вважає: "Системний підхід передбачає розроблення системи дій і заходів, спрямованих на досягнення динамічного збалансованого розвитку країни з урахуванням її потенціалу. Уважається, що покращення однієї сфери або галузі (як елемента системи) позитивно відображається на інших" [13, с. 33].

Системний підхід тісно пов'язаний із холистичним, основою якого є дослідження цілісної одиниці без поділу її на складові елементи. Це обумовлено тим, що дослідження цілого має передувати поясненню окремих його частин. На думку А. Хомутенко, застосування "...холистичного підходу в управлінні державними фінансами дає змогу визначити емерджентність такої системи, тобто характерні властивості системи у цілому, а не окремих її елементів" [13, с. 34].

Зважаючи на те, що управління державними фінансовими ресурсами та фінансовою безпекою є складним явищем, холистичний підхід доцільно використовувати з

іншими методологічними підходами, зокрема з проєктно-орієнтованим та процесним.

Проєктно-орієнтований підхід виявляється у застосуванні в державних цільових програмах, а також у процесі програмно-цільового бюджетування. Позитивним аспектом є перехід від управління витратами до управління результатами. Водночас виникає проблема вибору показників оцінки результатів. В Україні розроблені такі показники, однак бажано їх розширити з таким розрахунком, щоб виконавці мали змогу впливати на них.

Зважаючи на те, що управління державними фінансовими ресурсами та фінансовою безпекою виявляється як сукупність певних процесів, які постійно повторюються, з метою підвищення ефективності такого управління потрібно описувати ці процеси. Це дасть змогу адаптувати систему управління до можливих змін, застосовувати критерії альтернативності й обрання відповідного інструментарію. Такий методологічний підхід можна назвати процесним. Процеси управління залежать від його стадій. Економічна наука виокремлює чотири таких стадій: стратегічне управління (терміном більше 5 років), середньострокове управління (терміном 3–5 років) тактичне управління (терміном 1–3 роки) та оперативне управління (терміном від 1 дня до 1 року).

Проєктно-орієнтований та процесний методологічні підходи пов'язані з кібернетичним, за допомогою якого виявляють прямі й обернені зв'язки між двома взаємопов'язаними процесами: "впливом управління і зміною стійкості за живучості економічної системи у відповідь на цю діяльність. Кібернетичний підхід передбачає дослідження взаємозв'язків керуючої системи (суб'єкт управління) та керованої системи (об'єкт управління) у певному середовищі" [13, с. 37].

Для вирішення поставлених завдань формують інтегральний алгоритм впливу на об'єкт (державні фінанси, державні фінансові ресурси, фінансова безпека); здійснюють оцінку об'єкта управління, формують цілі певних організаційних змін, здійснюють моделювання стану об'єкта та його модернізації. Кібернетичний підхід має можливість використовувати метод аналогій та інші.

Застосування на практиці кібернетичного підходу в управлінні державними фінансовими ресурсами та фінансовою безпекою дасть можливість підвищити його ефективність. Важливу роль відіграє інформація. Тому у процесі управління поряд з кібернетичним доцільно використовувати інформаційний підхід. За допомогою цього підходу "...відбувається виявлення та аналіз найбільш характерних інформаційних аспектів, що вивчають функціонування і розвиток об'єктів, які вивчаються" [13; с. 41].

Метод інформаційного моделювання дає змогу розбити процес управління на кілька циклів, які можуть проходити власні етапи і завершуватися ухваленням тих чи інших управлінських рішень.

Важливим методологічним підходом в управлінні публічними фінансами, державними фінансовими ресурсами та фінансовою безпекою є синергетичний, при якому враховують особливості розвитку системи управління і, який базується на можливостях самоорганізації системи. Ця методологія враховує, що періоди стабільного розвитку змінюються кризами, після яких з'являються альтернативи розвитку суспільства.

Економічна наука виокремлює два типи переломних моментів – системні та структурні. Системні кризи управління та структурні системні кризи управління публічними фінансами після подолання переломної точки змін обумовлюють ліквідацію старих утворень та появу нових.

Використання синергетичного підходу потребує аналізу параметрів розвитку системи, напрацювання різних сценаріїв розвитку, оцінювання ризиків стосовно кожного зі сценаріїв для виявлення екзогенних та ендегенних чинників впливу.

Будь-який сценарій має враховувати ризики управління, економічні або функціональні, та чинники їхнього впливу. Економічними можна вважати ризики незбалансованості державних фінансових ресурсів. Функціональними – ризики зловживань, технологічні, операційні та недовіри.

Чинники впливу на процес управління публічними фінансами А. Хомутенко пропонує класифікувати: залежно від рівня участі людей – на об'єктивні та суб'єктивні; залежно від сфери походження – на екзогенні та ендегенні (зовнішні та внутрішні); залежно від рівня впливу – на безпосередні та опосередковані [13].

Синергетичний підхід потребує значного інтелектуального потенціалу, оскільки концепції, доктрини, стратегії, програми можуть розробляти тільки досвідчені управлінці. Таким чином, має відбуватися безперервний процес саморозвитку кожного суб'єкта управління. Крім цього, при синергетичному підході існують безпосередні зв'язки між ідеологією управління публічними фінансами, його механізмом і суспільством. Отже, використання синергетичного підходу в управлінні публічними фінансами, державними фінансовими ресурсами, фінансовою безпекою суб'єктів господарювання дасть змогу збалансувати суспільні інтереси і досягнути стратегічних цілей.

Зважаючи на те, що задоволення суспільних потреб має еволюційну структуру, більшість науковців вважають доцільним використання інституційного підходу. Він дає змогу враховувати в управлінні публічними фінансами вплив суспільних інститутів. Під цими інститутами розуміють

систему суспільного життя, яка постійно трансформується під впливом формальних і неформальних інституцій. Формальними інституціями є конституційні норми, закони, нормативні акти, контракти, а неформальними – традиції, звичаї, моральні та етичні норми тощо.

Враховуючи види суспільної діяльності чи сфери суспільного буття, суспільні інститути ділять на правові, політичні, соціальні й економічні. Частина з них можуть самостійно трансформуватися під впливом екзогенних та ендегенних чинників, постійно потребують модернізації.

Структурний підхід використовують у тому випадку, якщо головним об'єктом дослідження є структура соціальних, політичних, державних систем, включаючи фінансову систему та її складові. На основі цього методу можна аналізувати поведінку суб'єктів управління публічними фінансами, враховуючи їхнє становище у суспільстві, місце і роль у державних структурах, проблеми їхнього статусу та компетенції посадових осіб.

У функціональному підході важлива роль належить взаємодії різних суб'єктів чи елементів дослідження, встановленні їхнього місця і функцій. Цей метод охоплює три головних постулати: функціональної єдності цілого (налагодження взаємоузгодженого функціонування усіх його структурних елементів); універсального функціоналізму (коли функціональність відображає рівень корисності усіх фінансових явищ); постулат функціональної необхідності.

Природа суспільних інститутів спонукає їх до формування відповідного функціонального призначення, що доцільно враховувати у процесі управління публічними фінансами. Завдяки цьому в такому управлінні доцільно використовувати структурно-функціональний підхід, коли суспільство розглядають, з одного боку, як структурний об'єкт, а з іншого – як диференційований

об'єкт, залежно від рівня організації, соціальної диференціації.

Особливості структурно-функціонального підходу, що виявляється у взаємозв'язку управління фінансовою без-

пекою, державними фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання з бюджетним процесом, відображено на рис. 4.

Отже, у всіх наведених структурних ланках державних фінансів всі функції

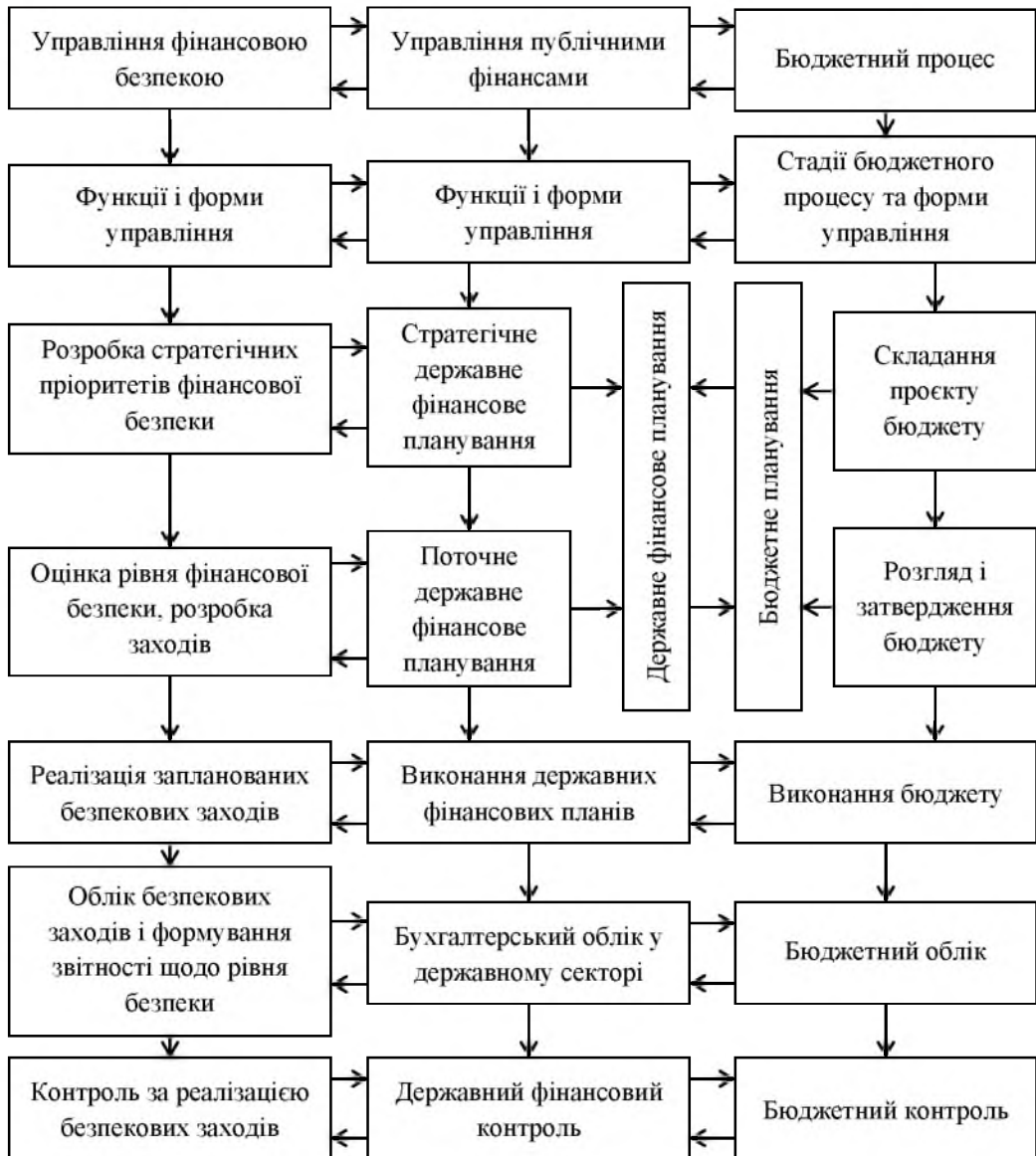

Рис. 4. Взаємозв'язок управління фінансовою безпекою, державними фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання державного сектору з бюджетним процесом*

* Побудовано авторами.

управління тісно взаємозв'язані між собою, хоча частково об'єкти управління різняться між собою. Ці функції об'єднують стратегічне планування, поточне планування, виконання планів, бухгалтерський облік і фінансовий контроль.

Цей підхід можна використовувати з метою чіткого розмежування усіх суспільних інститутів і функціональних обов'язків конкретних органів управління публічними фінансами. Важливо наголосити, що структурно-функціональний підхід, подібно як і системний, нездатний визначити пріоритетні напрями руху державних фінансових ресурсів. Тому виникає потреба у застосуванні функціонально-вартісного підходу. Він дає змогу враховувати не тільки функціональні обов'язки органів управління публічними фінансами, а й оцінити вартість виконання таких обов'язків, тобто порівняти ціну, яку може заплатити суспільство за відповідні управлінські послуги, з отриманим ефектом від управлінських дій. Отже, функціонально-вартісний підхід, оцінюючи вартість управлінської діяльності, може забезпечити збалансування витрат на здійснення процесу управління публічними фінансами та ефекту від цієї діяльності, оцінену у грошовому еквіваленті.

Оскільки управління публічними фінансами спрямоване на задоволення суспільних інтересів, виникає необхідність застосування соціокультурного методологічного підходу. Він потребує дослідження процесів управління у контексті оцінювання соціально-економічних процесів, використовуючи методи соціального і культурного аналізу рівня суспільного розвитку країни. Це дасть змогу сформулювати стратегію розвитку управління публічними фінансами.

Методологія дослідження питань управління фінансовими ресурсами та фінансовою безпекою передбачає базування принципів на конкретному понятійному апараті.

О. Підхомний відносить до найважливіших "... складових цього апарату такі: загроза фінансовій безпеці, трансакційні фінансові втрати, критична ланка, управління фінансовою безпекою" [9, с. 52]. Він пропонує загрози фінансовій безпеці визначати як "... реальні чи потенційні дії або ж бездіяльність певних осіб, що знижують фінансові можливості нормального функціонування ділової одиниці, під якою будемо розуміти державу, підприємство чи домогосподарство, та здатні спричиняти фінансові чи інші втрати з її боку або ж і припинення існування, зокрема, через банкрутство" [9, с. 52–53].

Важливою складовою понятійного апарату фінансової безпеки методологія дослідження передбачає використання трансакційних збитків або втрат, такі збитки чи втрати пов'язані з поведінкою партнерів, зокрема "... конфліктом інтересів чи некомпетентністю ... Трансакційні витрати можна відносити до фінансових, якщо вони полягають у втраті номінальної чи реальної вартості власних фінансових ресурсів певної ділової одиниці або ж у зростанні її боргів" [9, с. 55].

Водночас вважаємо, що методологічні підходи у дослідженні фінансових проблем використовують у сучасних наукових дослідженнях не системно. Недосконалість методології управління державними фінансовими ресурсами, фінансовою безпекою є причинами поглиблення нестабільності у системі державних фінансів, фіскального простору, невідповідності фінансової теорії фінансовій практиці.

Висновки. В результаті проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Методологія сучасної фінансової науки та її складових є складним і багатоплановим пізнавальним явищем, яке охоплює: актуальні проблеми структури наукових знань у сфері функціонування фінансів; за-

кони та закономірності виникнення, розвитку, функціонування і змін наукових фінансових теорій; понятійний апарат фінансової науки та усіх її складових; склад і структуру наукових методів фінансової науки; аналіз специфічної мови фінансової науки.

2. Дослідження методології фінансової науки дає можливість зробити висновки, що вона з'явилася і розвивалася разом із появою та розвитком фінансових відносин у суспільстві. Методологія є особливим загальнонауковим феноменом, який внутрішньо властивий фінансам загалом і кожній його складовій, зокрема управлінню публічними фінансами, державним фінансовим ресурсам, фінансовій безпеці суб'єктів господарювання. Ядром методології фінансової науки є єдність і взаємозв'язок діалектики, гнесеології, логіки, кожна з яких має відповідне методологічне навантаження.

3. Сучасна методологія дослідження державних фінансових ресурсів і фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах реформування управління публічними фінансами охоплює такі підходи: діалектичний, герменевтичний, системний, холістичний, проєктно-орієнтований, процесний, кібернетичний, інформаційний, синергетичний, інституційний, структурний, історичний, функціональний, структурно-функціональний, соціокультурний, поведінковий підходи.

4. Вказані підходи є головним компонентом фінансової парадигми і вважаються сукупністю взаємопов'язаних і взаємозалежних наукових методів. Кожен із методологічних підходів містить різні взаємозалежні методи, один із них або кілька вважають головними, а інші – підпорядковані їм, вони мають допоміжний, другорядний характер.

5. У фінансових наукових дослідженнях методологічні підходи використовують не ефективно. Через це з'ясування сутнос-

ті публічних фінансів, державних фінансових ресурсів, фінансової безпеки суб'єктів господарювання державного сектору здійснюють без урахування об'єктивних економічних законів і закономірностей розвитку суспільства, що не завжди відповідає фінансовій практиці. Практичні рекомендації не завжди мають теоретичне обґрунтування і не приносять користі суспільству, а фінансові явища і процеси не базуються на науково-обґрунтованих положеннях вчення про публічні фінанси. Разом з тим, швидкі темпи соціально-економічного розвитку вимагають новітніх методологічних підходів, які доцільно розвивати і примножувати.

Список використаних джерел

1. Амосов О. Ю. *Фінансова безпека підприємства в сучасних умовах: теоретичний аспект. Проблеми економіки*. 2011. № 4. С. 76–80.
2. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. *Юридична деонтологія*. Київ : Віра-Р; Дакор, 2000. 506 с.
3. Джерелейко С. Д., Лопатовський В. Г., Шпильовий В. А. Дефініція понять "фінансові ресурси" та "грошові кошти". *Innovation and Sustainability*. 2022. № 2. С. 131–138.
4. Дропа Я. Б. *Фінансові ресурси національної економіки України : монографія*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 426 с.
5. Коваленко В. М. *Фінансова система України: теорія, методологія, практика : монографія*. ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 360 с.
6. Крупка М. І., Яструбецька Л. С. *Фінансова безпека суб'єктів господарювання : підручник*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 320 с.
7. Кучер Г. В. *Державні фінансові ресурси : монографія*. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 608 с.
8. Лиса О. В. *Фінансова безпека суб'єктів господарювання в сучасних умовах. Економічний аналіз*. 2016. Т. 26, № 1. С. 58–64.
9. Підхонний О. *Фінансова безпека України: інструменти і стратегії формування : монографія*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 320 с.

10. Рожко О. Д. *Державні фінанси України: детермінанти та пріоритети розвитку : монографія*. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 360 с.

11. Рябушка Л. Б., Сюркало Б. І. *Інституційне регулювання фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2014. Вип. 40. С. 234–250.

12. Сурмін Ю. П., Бакуменко В. Д., Краснічук А. О. *Методологія управління як галузь науки : наук. розробка*. Київ : НАДУ, 2010. 32 с.

13. Хомутенко А. В. *Сучасна парадигма управління державними фінансами України : монографія*. Київ : ФОРМ Гуляєва В. М., 2019. 384 с.

References

1. Amosov, O. Yu. (2011). *Finansova bezpeka pidpriemstva v suchasnykh umovakh: teoretychnyi aspekt* [Financial security of the enterprise in modern conditions: theoretical aspect]. *Problemy ekonomiky – Problems of Economy*, 4, 76–80 [in Ukrainian].

2. Husariev, S. D., Tykhomirov, O. D. (2000). *Yurydychna deontologhiia* [Legal deontology]. Kyiv: VIRAR; Dakor [in Ukrainian].

3. Dzhereleiko, S. D., Lopatovskyi, V. H. and Shpylovyi, V. A. (2022). *Defynitsiia poniat "finansovi resursy" ta "hroshovi koshty"* [Definition of the terms "financial resources" and "cash"]. *Innovation and Sustainability – Innovation and Sustainability*, 2, 131–138 [in Ukrainian].

4. Dropa, Ya. B. (2017). *Finansovi resursy natsionalnoi ekonomiky Ukrainy* [Financial resources of the national economy of Ukraine]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

5. Kovalenko, V. M. (2019). *Finansova systema Ukrainy: teoriia, metodologhiia, praktyka* [Financial system of Ukraine: theory, methodology, practice]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

6. Krupka, M. I., Yastrubetska, L. S. (2018). *Finansova bezpeka subiektiv hospodariuvannia* [Financial security of business entities]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

7. Kucher, H. V. (2018). *Derzhavni finansovi resursy* [State financial resources]. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t [in Ukrainian].

8. Lysa, O. V. (2016). *Finansova bezpeka subiektiv hospodariuvannia v suchasnykh umovakh* [Financial security of economic entities in modern conditions]. *Ekonomichnyi analiz – Economic Analysis*, 1, 58–64 (Vol. 26) [in Ukrainian].

9. Pidkhomnyi, O. (2014). *Finansova bezpeka Ukrainy: instrumenty i stratehii formuvannia* [Financial security of Ukraine: tools and strategies of formation]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

10. Rozhko, O. D. (2016). *Derzhavni finansy Ukrainy: determinanty ta priorytety rozvytku* [State finances of Ukraine: determinants and development priorities]. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].

11. Riabushka, L. B., Siurkalo, B. I. (2014). *Institutsiine rehuliuвання finansovo-ekonomichnoi bezpeky sub'iektiv hospodariuvannia* [Institutional regulation of financial and economic security of economic entities]. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy – Problems and Prospects of Development of the Banking System of Ukraine*, 40, 234–250 [in Ukrainian].

12. Surmin, Yu. P., Bakumenko, V. D., and Krasniichuk, A. O. (2010). *Metodologhiia upravlinnia yak haluz nauky* [Management methodology as a branch of science]. Kyiv: NADU [in Ukrainian].

13. Khomutenko, A. V. (2019). *Suchasna paradyhma upravlinnia derzhavnymy finansamy Ukrainy* [Modern paradigm of management of state finances of Ukraine]. Kyiv: FOP Huliaieva V. M. [in Ukrainian].